

BUTLLETÍ del GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XXVI

Maig del 2002

Nº 101

LES NADALES DE L'ECO DE SITGES

Tomàs Garcés i J. V. Foix al setmanari sitgetà *

Montserrat Esquerda

M'he centrat en aquests dos poetes, J. V. Foix i Tomàs Garcés, per això he hagut de revisar *L'Eco de Sitges* des de 1948, data en què comença Foix les trameses als amics i familiars, fins al 1982, data en què acabà Garcés les seues. El repàs d'aquest període m'ha portat a recollir informació sobre altres poetes o escriptors que van voler participar, també amb les seues nades o proses, del sentiment nadalenc, d'allò que a cadascú li suggereix aquest temps. D'aquests també en parlaré però més breument, a tall de referència.

Sigui aquesta conferència un homenatge als poetes que saben confortar-nos i fer-nos gaudir amb els seus versos, que tingueren i tenen la voluntat de fer-los públics a les pàgines del nostre diari sitgetà, i un reconeixement, també, als 115 anys d'edició de *L'Eco de Sitges*, i al seu actual director, que sempre m'acull amb els braços oberts cada cop que l'interrogo o li faig a mans els meus escrits. Entrem, però, en matèria.

La primera nadala publicada a *L'Eco de Sitges* d'aquests insignes poetes és *Nadala* de J. V. Foix, l'any 1955, presentada per J. Carbonell i Gener, al costat de

Nadala de Salvador Soler i Forment, la primera de Tomàs Garcés arribarà el 1957, *Nadala*. Ambdós feia temps, però, que havien començat les seues trameses als amics i familiars: el 1948 Foix i el 1942 Garcés. Curiosament la primera publicació coincideix amb el

traspàs de Josep Soler i Tasis, i curiosament també, a partir d'aquest moment les pàgines de *L'Eco de Sitges* es faran cada cop més artístiques, vull dir que els poemes i les il·lustracions al·lusives al Nadal comencen a tenir un paper dominant, cada cop més, fins arribar a l'edició d'enguany. Abans el diari no feia cap referència especial a la diada. Josep M. Soler m'explica que aquest canvi és degut al fet que homes com Josep Carbonell, Ramon Planes, Jacint Picas i altres, s'oferiren a ajudar-lo en la tasca de rellevar son

pare en la publicació del diari sitgetà, en uns anys políticament difícils.

Potser la primera coneixença que féu Tomàs Garcés amb els sitgetans fou a través de Trinitat Catasús, un dels poetes amb qui comptava Joan Salvat-Papasseit en el projecte de la revista *L'Estel*, juntament amb Ventura

* Conferència feta per Montserrat Esquerda a l'Espai Cultural Pere Stämpfli, local del Grup d'Estudis Sitgetans el 12 de gener del 2002

Gassol. Aquesta revista, segons Foix, havia de ser l'oposat a *Monitor* (publicació que tenia Carbonell, Cassanyes i el mateix Foix de redactors i que començà l'edició el gener de 1921 fins al 1923). Finalment sortí la publicació de Salvat amb el nom de *Proa* (sols dos números, gener i desembre de 1921), amb articles de Tomàs Garcés com *El mite de l'Espanya Gran o Contra l'Imperi*. Quan *Proa* plegà, Tomàs Garcés s'incorporà a *Monitor* amb la secció *Qüestions universitàries*. El poeta barceloní continuaria lligat als intel·lectuals sitgetans col·laborant també a *L'Amic de les Arts* (1926-1929). Per exemple hi publica el poema *El riu* l'agost de 1926 (sis quartets i un sextet). També participà en el número especial dedicat a Occitània. D'altra banda, Ramon Planes li farà la ressenya del llibre *Paisatge i lectures*, que acabava de publicar, a *L'Amic de les Arts*, al número 4, del juliol de 1926. No m'estranyaria gens que al voltant de la revista es lligués una tal amistat que fos que amb el temps el sitgetà rebés les nadales que Garcés tingué el costum de trametre als amics i familiars durant quaranta anys. Segons m'ha explicat Josep M. Soler, de l'Eco, Ramon Planes li duia picada a màquina la nadala, no pas l'original il·lustrat que rebia de Tomàs Garcés.

Aquest costum de l'edició privada dels propis poemes de Nadal, una ofrena tan exquisida per als amics, fou compartit per altres homes del noucents. En la dura postguerra fou un dels pocs signes de comunicació sota la repressió, continuada fins i tot contra la poesia. No hi havia diaris ni revistes, i alguns poetes, sobretot J. V. Foix i Josep Mª López-Picó, van fer de la nadala, igual que Garcés, tota una institució. En el volum, que fou inclòs a les *Obres Completes*, el poeta hi va afegir una dotzena més de poemes nadalencs. D'altres poetes, menys coneguts en aquells moments, seguiren la pauta de les nadales, poemes que tenen a Catalunya una tradició medieval i que els noucentistes més conspicus, de Carner a Guerau de Liost, passant per Josep Mª de Sagarra o Joan Salvat-Papassait, continuaren.

Entre 1957, data de rebuda a *L'Eco de Sitges* de la primera nadala de Tomàs Garcés, fins al 1982, en què deixà d'escriure-les, se'n publicaren vint. Sols n'he trobat a faltar en cinc anys. Quatre vegades coincidí a la mateixa pàgina amb J. V. Foix -*Dos Nadals i dos caps d'any*- i en altres ocasions coincidí amb poetes sitgetans, el 1961 amb J. A. Ricart i Forment, el 1965 amb Jacint Picas, el 1962 i 1963 amb Josep M. Soler. El 1975 fou especial: tres poetes a primera pàgina, Tomàs Garcés, Miquel Dolç i David Jou -que s'havia estrenat l'any anterior-. El 1980 coincidí amb Salvador Soler i Forment -que també havia publicat el 1970 sota el pseudònim de Zèfir i un gravat de Pere Jou de 1926-, i el cap d'any de 1982 tornaren a ser tres els protagonistes de la diada, Garcés, Jou i Josep M. Soler.

L'any 1967, Josep Carbonell feia una presentació-comentari dels poemes de Foix i Garcés, d'estils tan diferents: "Publicamos a continuación dos poesías de tema navideño que, como todos los años, hemos recibido por gentileza de sus autores ilustres entre los poetas catalanes vivientes. El nombre de J. V. Foix se ha difundido estos días por toda la prensa con motivo de haber sido galardonada su Obra Poética con el Premio Nacional Verdaguier. Vale la pena decir que Foix piensa destinar el importe íntegro que le corresponde, a crear unos Premis Foix de poesía infantil catalana. La idea es convocar dichos premios en todos los centros parroquiales, agrupaciones de montaña y bibliotecas populares. Los premios Foix, en cadena, pueden llegar al rincón más alejado de nuestro pueblo, para crear valores inéditos así como un censo de lectores capaces de gustar la poesía catalana. Vaya, pues, nuestra doble felicitación a J. V. Foix. La *Nadala* de Tomás Garcés sigue en la línea intimista que le caracteriza, a la que sigue fiel desde que en su adolescencia publicara las *Vint cançons* que le conquistaron el puesto destacado que sigue ocupando. Esta *Nadala* es buen contraste con la poesía intelectualista de Foix, siendo ambas de óptima cualidad".

Tots els poemes de tema nadalenc foren recollits al volum *Grèvol i molsa* (1953). Garcés va deixar escrit com preparava aquestes felicitacions nadalencs: "Els meus primers versos nadalencs, *Cançó de Nadal*, inclosos l'any 1953 al volumet *Grèvol i molsa*, els vaig escriure molt de temps abans, potser l'any 1923, per a una estampa que el Patronat Obrer de Sant Miquel del Port, del meu barri, va repartir en una Missa del Gall. L'any 1942 vaig fer imprimir *christmas* en vers amb un boix de l'Obiols, quan només, que jo sàpiga, en circulaven alguns de manuscrits, com el que m'enviava en López-Picó. Després no he deixat cap any de fer la nadala, llevat del 1947, a causa d'un doble dol familiar. Obiols, Ricart, Mompou, Francesc Serra, Humbert, Mallol Suazo, Rogent, Olivé Busquets acompanyaven els meus versos amb boixos o dibuixos a la ploma que, de vegades, ja impresos, acoloria la meua filla Carme. A partir del 1952 va ser ella qui va encarregar-se de les il·lustracions".

Voleu saber una altra curiositat sobre la relació dels poetes barcelonins amb la vila de Sitges?: al despatx de Tomàs Garcés hi havia tres quadres, tots tres d'artistes sitgetans: Alfred Sisquella, Joaquim Sunyer i Artur Carbonell. A la casa de J. V. Foix hi havia *Capavalles* de Joan Miró, un Tàpies, el retrat a l'oli de la seua dona de Josep Obiols, un Torres Garcia i un Mompou.

Ja ho he dit abans, tant Tomàs Garcés com J. V. Foix inicien el costum de les nadales en la dura postguerra. Cadascú planteja els poemes a partir de les seues creences particulars, des de la fe de qui la té i la referma,

com ho féu Tomàs Garcés, o des de la voluntat de superar l'agnosticisme de J. V. Foix, a partir sobretot de 1933, quan pateix una greu crisi personal i espiritual que el porta a un repliegament personal: fa una "poesia més metafísica, s'allunya del surrealisme i s'interessa per la tradició religiosa cristiana i pels moralistes de tots els temps".

Tornant a Garcés, aquest havia confessat en una entrevista: "Sóc cristià d'ençà que em batejaren. Conscientment, a partir de quan la meua mare em va ensenyar el Parenostre. Conservo viva l'emoció de la primera comunió. No sóc, però un cristià de pedra picada: de tant en tant surten els dubtes, que ofego amb la plena acceptació del misteri. ¿En volem un de més gros que el de la resurrecció de la carn?" I al pròleg d'*El caçador* (1947) -un llibre publicat el mateix any que *Sol, i de dol* de Foix- en uns moments de màxima opressió nacional i cultural, metafòricament i amb comparacions amb la fe cristiana, explica, entre línies la tràgica situació de Catalunya. S'hi entreu l'esfondrament del món d'un poeta cristià i catalanista. Les notes religioses es fan molt més presents, i en el món de rondalla de l'autor comencen a despuntar la compassió, el dolor i l'elegia pel temps irrevocablement perdut. Diu el poeta: "Vivim en un món tempestejat. Ara que és destruïda tota dolcesa sabem que hem estat feliços. Però ha calgut veure cremar els temples de la fe i enderrocar les creus de terme. Hem vist els arbres sota els quals palpitava el nostre cor arrancats de soca-rel per la tramuntana. La nostra terra ha quedat més llista que la palma de la mà. Els seus paisatges i el seu cel ens han semblat de sobte deserts i sense alè. Perquè hi ha hagut amputacions cruels, i, sota pretext d'esclarir els arbres, ens han devastat la selva. El mirall és a bocins. Qui el repararà? Les flors són només un record dels rams que ens perfumaven l'ànima".

Comença Garcés les seues trameses al diari sitgetà amb un poema sense títol: "Screm molts o no gaires/ però tots ho veurem:/ entre espines i roques/ un Portal a Betlem." (Nadal 1957). El sentiment pessimista, desencisat per la crua realitat és força present en els anys sense democràcia, sort en té de l'esperança renovada cada any pel Nadal. El Nadal del 1958 escrivia: "Aquell Pessebre és lluny, però hi torno cada any,/ i sento que l'antic afanya perdura/ -de veritat, de llibertat, de neu-/ quan s'acosta Nadal sota les branques nues". O el Nadal del 1960: "Els Scots se'n tornaran amb melangia/ per un aspre camí perdedor./ A banda i banda creixen, per esborrar la via,/ les bosquíries immenses de l'Orgull i la Por./ Ells, però, s'adeliten en el so de la gralla./ Aquell somriure clar/ del bell Infant els emmiralla/ i un glòp de neu s'enduen al clot de cada mà". El Nadal de 1962 escrivia: "Van els records, a filagarses,/ amb una sorda fressa lenta,/ pel llarg camí fonadal,

remots però vivents./ Vivents, entre les branques i la morta pinassa,/ quan apunta/ l'aurora de Nadal per la muntanya". I el Nadal següent, amb un sol quartet, ho digué tot: "Sou argila només, figures del Pessebre,/ i la llum del Bressol un bell somriure us dóna./ El meu cor, si en aquesta llum no es banya,/ eixut i fràgil, com d'argila, es torna".

El Nadal de 1959 torna el *pessebre*, ara amb avions, i estels dels que fa l'home, i satèlits de la terra i de la lluna. Garcés voldria acordar tradició i modernitat, però aquesta encara és sinònim de guerra, i per això la bandeja. Un apunt recordatori: la figuració més antiga que es conserva del naixement data del 343 (en un sarcòfag romà. Adoració dels pastors, al clar de lluna, amb ase i bou, que en textos dels Sants Pares representen la humanitat jueva i la pagana). El gran escenògraf del Nadal serà sant Francesc d'Assís, dos o tres anys abans de morir, el 1223. El mèrit original de la iniciativa del sant frare no fou altre que la de voler fer veure al poble d'una manera palpable, el naixement humil del Redemptor reproduint la menjadora d'un estable que li féu de llit, entre l'escalf de l'alè d'un bou i un ase, durant el primer pas en la terra.

L'any 1961, Carbonell ens presenta la diada, marcada per dos motius, l'un perquè en Garcés, en funcions de profeta, escrivia: "Als peus del bell Infant un dia han d'aplegar-se,/ tan lluny com són, l'albada i el ponent./ Ho diu amb foc la nuvolada esparsa,/ ho escriu amb dits lleugers el vent./ Però l'Infant, nuet, dorm en un munt de palla, sense badola ni llençol./ Com una ala perduda/ vagareja pels aires la Cançó de Bressol". L'altra, la de la notícia d'una feliç iniciativa del *Fomento de Turismo*: la nit de Nadal, carrers i places, aparadors, cases particulars, van tenir el seu propi arbre de Nadal, llums encesos, com per a il·luminar als qui van a adorar l'Infant. Afegeix: "Inspirada idea ha sido ésta, para demostrar a los de fuera y a nosotros mismos que en Sitges no nos movilizamos sólo con la mira puesta en la atracción turística, en la importación de divisas, sino que también actuamos, todos a una, por un limpio y puro ideal".

Malgrat un cert pessimisme inicial, també podem trobar poemes més feliços, d'una musicalitat extrema a partir de decasíl·labs, cesurats tipogràficament a la cinquena, i rima assonant, amb rima també interna, i l'ús d'un vers refrany. És el cas de *Pessebre vora mar* (Nadal 1972), que a mi em recorda molt el ritme i la música de *La vaca cega* de Joan Maragall: "Un bressol arriba pels camins de l'aigua. / Quan l'estrella es colga i ja apunta l'alba/ i es desperta, rosa, la muntanya alta,/ en els horts s'enfila la flor de la canya/ i un bressol arriba pels camins de l'aigua./ Un bressol de fusta com un buc de barca./ Sense fressa corre damunt l'aigua blava,/ i cap rem l'apressa ni li calen ales./ Un bressol arriba

pels camins de l'aigua.”

El primer de gener de 1965 es publiquen els poemes de Nadal del 1964. Comparteixen segona plana Tomàs Garcés i Jacint Picas (aquest és l'únic poema d'ell que he trobat), i tots dos coincidiren a sentir-se enamorats del vell i del nou, com Foix. Diu Picas: “Cap a l'Orient hem vist la seva estrella./ Els Reis, davant, ens mostren el camí./ Muntarem brúfols, pegassos i senglars, citrons, dromedaris i autocars,/ vaixells alats empesos pel garbí,/ reactors estratosfèrics i coets.” I Garcés afegia: “Vora el Pessebre, vell i nou,/ perduda i retrobada la infantesa. /L'estel s'acosta al Portal/ i l'esperança, amb el record, alena”.

El tema del Nadal és car en la producció literària de Tomàs Garcés. L'any 1923 havia preparat una *Antologia de Nadal*, publicada amb el pseudònim de Tomàs de la Selva: quinze cançons populars i trenta poesies modernes. “Ajuntava la imatgeria del poble i la forma de l'artífex” en un mateix clima de meravella. Inclou *Nadal* del sitgetà Trinitat Catasús. L'any 1951 prepara el *Llibre de Nadal* (editorial Selecta) amb reproducció d'un boix nadalenc de Josep Obiols. Al pròleg Tomàs Garcés escrivia: “La corrua d'autors passa davant el Pessebre i hi deixa la seva ofrena. Una cançó popular al començament i una altra a la fi del recull són com la gralla i el tamborí d'aquesta processó i un homenatge, a la vegada, a la poesia popular nadalenca que no ha deixat d'inspirar moltes d'aquestes pàgines”.

El tema de Nadal no s'acaba aquí. Al volum *Paisatges i lectures*, de 1926, dedicat a Eduard Toldrà, hi ha inclòs un article titulat *Les cançons de Nadal*, que analitza les cançons populars del romançar català i en especial les nadesles. I encara publicà la prosa *Nadal*, inclosa al volum *Quadern de la Selva* (1962), un record pels Nadals d'abans de la guerra, un record per la tradició oral que es va perdent i també pel món que no ha de tornar perquè els homes estan per altres coses, el futur és incert i els temps canvien: “El fang de l'oblit ja li arriba al genoll. La vinya esdevé paret seca. Cauen les pedres, creixen les herbes, i s'esborra, per sempre, el camí”. L'última ressenya del Nadal de Garcés és de l'any 1963, quan va participar en el disc *Nadal dels poetes*, hi ha la veu de Foix, de Garcés i de cinc poetes més.

Passem a comentar la història de l'altre capítol de les lletres catalanes, J. V. Foix. Aquest començà a trametre les nadesles als amics i familiars el 1948, l'any de la seua separació matrimonial, sembla que amb el fi de fer més passadora la seva soledat. Com no podia ser d'una altra manera entre poetes amics, Tomàs Garcés, que exercia d'advocat, ajudà Foix en tot moment per a

superar el tràngol indescriptible ocasionat per la demanda d'anul·lació matrimonial. Uns anys més tard, potser en senyal d'agraïment, Foix dedicà a Carme Garcés, filla del poeta, el poema *Quin son diürn, en un desert de sílex* del llibre *On he deixat les claus* (Edicions de L'Amic de les Arts, amb il·lustració d'Antoni Tàpies, 1953). Segons m'explicà ella després, el poeta i la pintora feren un intercanvi artístic, ella li regala un paisatge del Port de la Selva, i ell el poema.

Refent alquímicament el gènere popular de la nadala, i donant-l'hi un contingut no únicament religiós, el poeta escriví alguns dels poemes que més popularitzaren la seva poesia. De fet, l'interès de Foix pels *christmas* no era nou. Ja abans de la guerra Civil n'havia destacat l'aparició per primera vegada en català, no pas pel seu sentit religiós, ans per la seva contribució a la tasca de catalanització. En un article anònim a *La Publicitat* (1935) saludava la iniciativa de Gustau Gili d'editar *christmas* en català, il·lustrats per artistes assenyalats, com un gest estètic i benèfic per a la llengua. (citada a Guerrero, pàg. 359)

Foix les trametia directament al seu amic i director del setmanari, Josep M. Soler. Hi arribaren per primer cop el 1955 i es publiquen fins al 1976 només amb la interrupció de l'any 1959, en què morí una germana de Foix, la Carolina. Aquell any, a banda de no publicar, decidí canviar les nadesles per celebració dels caps d'any. Amb tot, el 8 de febrer es publica el poema *Ai quin riure al pla de viure*, amb l'anunci: “El poeta J. V. Foix en Sitges”. Aquest poema es tornarà a publicar el cap d'any de 1963. A *L'Eco de Sitges* es publicaren un total de quatre nadesles i tretze caps d'any entre el 1955 i 1972. Del 1973 al 1976, és a dir, durant quatre anys, Foix passà a celebrar el seu natalici. Per això els poemes porten data de finals de gener. El 29 de gener de 1977 es publiquen a primera pàgina tres sonets acompanyats d'una il·lustració. Aquest cop no fou Foix qui portà la iniciativa sinó Josep M. Soler, que volgué així continuar celebrant el natalici del poeta amic.

Foix mateix s'encarregava de l'edició i arribà a fer tiratges de fins a 400 exemplars. Sempre, però, l'exclusiva se l'enduuia el diari sitgetà, que les publicava abans de ser trameses. Les nadesles van ser totes il·lustrades, fins al 1958, amb dibuixos d'artista. El 1960 decidí fer caps d'any acompanyats de gravats antics perquè, comentava irònicament, la gent li demanava la nadala, més per la il·lustració, perquè es cotitzaven els noms dels artistes del moment, que pel propi poema. Fou Josep Carbonell l'encarregat de presentar el poeta de Sarrià als lectors sitgetans l'any de l'estrena: “Por deferencia especial del poeta señor J. V. Foix, nos es dado poder ofrecer hoy, día de Navidad, a nuestros lectores, la bellísima *nadalu* que él ha escrito y editado

para particular felicitación pascual de sus amistades. Son ya varios años en que, el poema navideño del conocido y dilecto Foix, constituye un muy alto exponente -acaso hogaño el exponente más alto- de la poesía vernácula producida durante el ciclo anual que diciembre cierra". Segons Carbonell, el poema d'aquest any és d'inspiració paulina, amb ell ha volgut el poeta "desacirse de cuanto en gentil ama en el cosmos y en el pathos que le ha sido dado a percibir y gozar o sufrir, y que cada una de las cuatro estrofas del poema describen con la riqueza de imágenes, de alegorías, de alusiones privadas y públicas, particulares y colectivas, que al lector le será fácil descubrir. Ama el poeta con lírico y hasta sensible amor a la naturaleza y sus elementos todos ... y la su tierra..., su pasado, su presente y su destino. Mas de todos estos amores gentilicos pide ser alejado, aislado, apartado, separado... para llegar a la quinta estrofa, en la qual quiere que sus amigos, vates del claro cielo -o lo que es igual, creyentes- le saquen de la inercia intemperic a donde la Voz -que es Dios- llega desvanecida por estériles incertidumbres, y le vista con las armas de la Luz, para así vivir y morir, también él..." I aquesta peticció la fa a Tomàs Garcés, Carles Riba i Marià Manent, els seus amics i admirats poetes!

Per a més detalls, aquell any 1955, la il·lustració nadalenca va anar a càrrec de Joaquim Sunyer. I una curiositat, s'anuncia la representació al teatre del Patronat d'*El primer Nadal dels pastors*, original de mossèn Rossend Fortunet. La nadala de 1958 comença dient "Si jo fos marxant a Prades..." A l'estil salvatià, al llarg de vuit octaves, imagina un món fantàstic, però acaba el poema amb l'exclamació de la crua realitat: "Però no ho só!. Tinc cabana/ i llibres, pertot, en feu:/ faig el sord a la campana./ O bé escric a l'altra plana/ de la Llei que Vós dicteu./ Us duc només l'esperança/ que, contrast de la Balança./ alceu els ulls, i em mireu". Aquesta nadala figurà al recordatori de la mort del poeta juntament a l'oració lul·liana que ell havia fet posar al de les seues dues germanes.

Una curiositat de les pàgines del setmanari sitgetà, l'any 1960 Foix comparteix plana amb una traducció de Rafael Tasis del *Viatge dels Magues* de T. S. Eliot. Una altra curiositat: Foix escriví el cap d'any de 1962 al mas de Sant Bartomeu, és a dir a can Carbonell,

aquell que diu: "Ens havíem fet forts darrere un munt de teules fragants i clavells d'uralita,/ i rèiem de tant riure..." Durant cinc anys diferents els caps d'any foren escrits a l'estiu, en l'escenari de Banyuls o del Port de la Selva (1960, 1964, 1965, 1969, 1972). Per aquest motiu els referents propis del Nadal, els seus tòpics i emblemes no són presents als poemes. Cosa que no passa mai en la poesia de Garcés. D'altra banda, Foix aprofita cinc poemes per a dedicar-los a poetes amics traspassats aquell any: Riba, Obiols, Fabra, Folguera (en els cinquanta anys de la seva mort) i Ferrater.

M'agradaria també recordar uns versos del cap d'any de 1968 que deien: "Nosaltres,/ vells i novells alhora,/ presa del que és i amb airc de firaire,/ llegim versos antics i escrits dels qui vindran,/ com si fossin d'avui,/ a la cambra més gran de cal paraire./ Lloem el perma-

nent i exaltem el constant,/ oberts els ulls a l'estrella novella/ i el cor vagarejant/ per llacs i clots vetusts i fullareda densa./ I amb força de raons i d'escriptures,/ pertot arreu on la rosa esbadella/ i on crespa l'aiguallum entre blavors,/ diem, francs i fiats: ...Tot just comença."

I per acabar el comentari dels poemes de Foix, i per destacar la seua voluntat de creure, faig notar que el títol del cap d'any de 1965 és el d'un extens poema que havia escrit l'any anterior, un diàleg entre Joan XXIII i Ramon Llull, i que Jaume Carner publicà com a nadala l'any 1967. Foix llegia cada dia Llull o un altre clàssic. A les *Obres Completes* de 1990, volum quart, hi ha trenta-cinc planes dedicades a Llull. Un referent del pas-

sat i l'altre del present li servien per trobar el camí: "Tota amor és latent en l'altra amor: tot llenguatge és saó d'una parla comuna; tota terra batega a la pàtria de tots: tota fe serà suc d'una més alta fe..."

Foix vingué a Sitges per primera vegada el 1918 de la mà del jove i malaguanyat poeta Joaquim Folguera, a qui dedica el cap d'any de 1970, quan feia cinquanta anys de la seua mort. Folguera era contertuli de la penya del Cafè Continental i cosí d'un dels col·laboradors de Francesc Armengol en la creació de Terramar. Segons Vinyet Panyella, segurament la seua entrada al poble fou justament pel baixador que llavors s'havia construït en aquella zona, i per tant la seua primera impressió fou la modernitat que volia inscriure's en el poble amb aquella urbanització, ciutat-jardí, a sem-

blanca, del passeig dels Anglesos de Niça que dissenyà Armengol.

Aquell mateix any Foix publicà el poema *Sitges a La Revista* -que dirigia Folguera i que es publicava a Barcelona-, i l'any següent el poema-cal·ligrama avantguardista *Poema de Sitges a la revista sitgetana Terramar* (1919-1920), la revista que dirigia en aquells moments Josep Carbonell i Gener, per encàrrec del mateix Armengol, amb l'objectiu de "vendre" la urbanització.

Segons va escriure Ramon Planes, Foix i Carbonell haurien travat coneixença i amistat a Barcelona a rel dels negocis respectius dels pares. El de Carbonell era negociant de vins, a la botiga del pare de Foix devien vendre malvasia i moscatell del vinater sitgetà i Josep Carbonell hi devia anar a cobrar factures. Allà es trobaven tots dos joves mentre Foix intentava fer-hi de

pastisser amb inquietuds intel·lectuals. Aquesta amistat els dugué a compartir la direcció de la revista *Monitor: Gasetta Nacional de política, art i literatura* (1921-1923). Foix hi portà a terme les col·laboracions polítiques. La divisa que encapçalava la revista resumia molt bé el seu ideari: "Catalunya. Amb ella i per ella a ultrança." Entre els principals col·laboradors de *Monitor* hi havia Tomàs Garcés, que s'hi incorporà com he dit abans, quan s'extingí la revista *Proa*. Cada diumenge Foix s'arribava fins a Sitges amb tren, al mas de Sant Bartomeu parlaven de la revista i a l'estiu Joaquim Sunyer li ensenyava a nedar a l'Aiguadolç. Després vingué la publicació del volum *Revolució catalanista* (1934), on compartiren autoria i ideari polític.

(continuarà)

ELS CAMINS PERIODÍSTICS DE RAMON PLANES (i II)

Roland Sierra

Malgrat això que heu sentit, Planes tenia la certesa que la tendència podia equilibrar-se una mica si Sitges apostava amb força pel factor cultural, a través dels museus que posseïa la vila. Ara bé, durant els anys cinquanta, seixanta i bona part dels setanta, els nostres museus van viure una situació precària, mancats de recursos econòmics i abandonats a la desídia de les administracions. Planes va denunciar en moltíssimes ocasions aquesta desídia, en veure que el seu estimat Cau Ferrat, bressol del Modernisme i herència de Rusiñol a Sitges, anava podrint-se lentament sense que *las autoridades competentes* moguessin ni un sol dit. Una de les crítiques més dures la va fer en un escrit publicat el 7 febrer de 1965 el qual anava acompanyat d'una imatge i que portava per títol *El tauló que ens aguanta*, en clara contraposició irònica a l'expressió "l'ànima que ens aguanta", encunyada per ell mateix uns anys abans: "*En verdad es amargo ser profeta cuando uno, sin ninguna razón aparente, tiene un presentimiento de lo que va ocurrir. Para la vida espiritual de Sitges, en cambio, es fácil ser profeta de malos augurios. ¡Pues mire usted que hemos escrito sobre el patronato del Cau Ferrat, y sobre el mismo museo! Y ahora vea el lector en la fotografía que acompaña este artículo, a qué extremo hemos llegado. También le hemos dado con insistencia a la máquina sobre l'ànima que ens aguanta, el ser espiritual orgullo de Sitges.*"

Pues ahí está: l'ànima se ha trocado en el tauló. Ese tablón soporta el torreón del Cau, amenazado de irse abajo. Solución de emergencia a la que han acudido nuestros próceres. Ellos, con los empleados a sus órdenes y los guardianes del Cau han (simbólicamente sea dicho) arrimado el hombro para que el torreón no se derrumbara. El torreón sobre el mar, el amplio ventanal que desde el Cau se abre sobre el horizonte marino, allí donde Rusiñol viviera sus ensueños poéticos, a los que mezclaba su amor a la villa. También la amaron Jou y Sisquella, que fueron vocales permanentes del Patronato del Cau. ¿Habrán de morirse los demás vocales para que quede solucionado el problema, a la manera de la paz reina en Varsovia? No, ya no podemos hacer apelaciones al alma. ¿Cómo podríamos, si estamos pendientes del tauló que ens aguanta?"

Així, doncs, llevat de puntuals alegries, Planes acabà força decebut de les actuacions de l'administració envers la preservació i divulgació del nostre patrimoni cultural. Només a partir de 1975, amb l'arribada de la democràcia, el seu pessimisme començà a minvar progressivament. I en això hi tingué molt a veure el Grup d'Estudis Sitgetans, del qual fou soci fundador i primer president, entre 1976 i 1978. Planes apostà amb força pel GES, perquè va veure que hi havia un grup de gent jove disposada a agafar el testimoni que ell i altres com

ell havien servat curosament per a transmetre-ho a les futures generacions de sitgetans.

Entre el present i el passat

Parlem ara, ni que sigui breument, dels articles que miren al passat. Contràriament al que li succeïa a Salvador Soler i Forment, que sovint elogiava a l'engrós tot allò que representava el Sitges etern del Modernisme i el Noucentisme, Ramon Planes no va caure mai en aquesta mixtificació. Quan Planes parla del passat, en parla posant els punts sobre les is, ensenyant els claroscurs de la petita història sitgetana. I en parla, també, sense enyorança. El que ell pretén és que el lector en tregui una lliçó de present i de futur.

Això és veu molt clarament en articles on parla de Rusiñol i del Cau Ferrat, de les Festes Modernistes, del Pavelló de Mar, del Maricel i de la relació Utrillo-Deering, del grup de *L'Amic de les Arts*, etc, etc. En tots ells Planes intenta prendre una postura equidistant, ni massa crítica ni massa condescendent.

Un grup d'articles que estarien a mig camí entre els que parlen del present i els que miren al passat, són els articles necrològics, en els quals Ramon Planes recorda algun amic o conegut recentment desaparegut. Al meu entendre, alguns d'aquests articles necrològics són del millor que Planes va escriure a la seva vida. M'explico. Deixant de banda la pena que com a persona pogués sentir, en la majoria d'aquests articles Planes abocava tot el que sabia com a periodista i tot el que sabia com a escriptor, de la qual cosa resultava una descripció real i alhora literària. El que fa Planes és immortalitzar el personatge. D'aquesta manera, el personatge esdevé un emblema, i és fàcilment recognoscible tant pels que van tractar-lo com pels que no en van sentir a parlar mai.

També en aquest cas, podríem citar molts exemples, però n'hi ha un que m'agrada especialment i que, a més a més, es refereix a dues dones excepcionals, cadascuna en el seu àmbit. L'article, escrit l'abril de 1968, porta per títol *Vides paral·leles* i parla de l'Emília Camps, la Mília de la llet, i de la Riteta Benaprès. Diu així:

"He trigat una mica a escriure d'elles dues. Per diferents motius: perquè m'ha dolgut molt la seva desaparició terrenal, perquè amb elles anem perdent les arrels antigues i perquè amb la seva absència uns altres, cada dia més, ens sentim arrel, una mica més enfonsats a la terra, com si caminéssim damunt d'arenes movedisses, talment passatgers d'un avió que es llença en picat i veu com la terra, a gran velocitat, se li acosta. La primera fou la Mília. Feia només dos dies que l'havíem vista a la missa per en Jaume Sanahuja. Passava com sempre, amb aquell somris que li inun-

dava el rostre. Havia dit: Ves, en Jaume recader!, i de segur que hi afegiria una d'aquelles interjeccions, de vegades de to una mica pujat, que esmaltaven amb tant gràcia i bonhomia la seva conversació, mentre en Ramon l'aconduïa. Si hem conegut una persona feliç, era la Mília. Es prenia sempre el cantó bo de les coses, sabia adaptar-se als temps nous. Trobava natural que d'aquella botigueta on havia venut tants i tants litres de llet, els seus fills haguessin muntat uns establiments posats amb luxe i refinament, d'un bon gust exquisit. Ella que havia viscut l'època de la reclusió de les dones a casa, ara acudia, com la cosa més natural del món, a les tertúlies femenines en els cafès. Ella, que era del Sitges dels nostres avis, ara vivia com en el seu element en el Sitges de la nova onada. La Mília, antiga i somrient, era del Sitges d'ara i del futur. I se n'ha anat, amb el seu somris i un clavell a la mà. I després la Riteta. Arribà als noranta anys i no fou mai la Rita, sempre la Riteta [...] La Riteta era el passat, aquell passat gloriós de Sitges que ella va viure com la noieteta afalagada per tants artistes, Russinyol i companyia, que aquí van fer la seva campanya modernista. La Riteta feia versos, recitava D'Annunzio en l'idioma original, entenia en Russinyol, en Morera, l'Utrillo. Era element indispensable en la llar del seu germà, el doctor Benaprès, que acollia tantes ments privilegiades. Se n'anà aquella alegria que passa, però ella restava, vestal d'aquells temps. Ara, a les darreries, si li empenyíeu, encara us cantava la cançó de Zaida. Ensenyà llatí a les criatures de la seva sang, i si no protestaven massa els recitava l'Epístola als Pisons. Ensenyà de lletra a multitud de nenes que acudien a les classes del Patronat, ensenyà de cantar a les Filles de Maria, i aleshores es convertia en personatge d'una comèdia del senyor del Cau. Ha viscut la Riteta. Ha viscut, perquè no volia que es morís aquell temps del Cau, quan escoltava embadalida el discurs del mestre: Venim a somniar prop d'aquesta platja hermosa... Somnia. Riteta, a la platja eterna on has arribat. Confegiràs nous versos. Un dia vindrem a escoltar-te com els recites".

El concepte de ciutadania

He deixat per al final els articles conceptuals o intemporals. Són aquells en els quals Ramon Planes parla del pas del temps, dels petits plaers de la vida, de la malenconia que li provoquen certs moments de l'any: la Quaresma, Tots Sants, etc.

Dins d'aquest grup d'articles trobem també aquells en els quals Ramon Planes ens transmet el seu mesatge ciutadà. Planes pensava molt en això, en com havia de ser un veritable ciutadà que estimés la seva vila i la seva pàtria. I a vegades, sense cap ànim de fer

prosèlits, posava per escrit les seves inquietuds i els seus pensaments sobre el tema.

Al meu entendre, l'article que millor exemplifica el seu concepte de ciutadania és un que va escriure ja fa més de 40 anys, el febrer de 1956, i que es titula així: *El concepto de ciudadanía*. Després d'allò, tot el que va dir sobre el tema en són variacions i derivacions, ja que la seva opinió sempre restà immutable, en aquest aspecte:

"Recordamos haber leído algo que se refería a una ciudad imaginaria, donde las gentes eran tan solidarias unas de otras que vivían en coto cerrado: las casas se comunicaban entre sí, de modo que entrando en la primera del pueblo se podía llegar, sin salir a la calle, a la última. Es la expresión máxima del orgullo de raza, el arianismo llevado a las más extremas consecuencias. Poblaciones habrá, tierras adentro, donde sea vigente este concepto de la tribu. ¿Es esto válido para Sitges, abierto a todos los vientos? ¿Quién puede proclamarse, con todo el orgullo que el apelativo le merece, sitgetán? No sólo, a nuestro entender, los que aquí nacimos. Nos atrevemos a proclamar aun a riesgo de escandalizar a algunos que son tan sitgetanes como nosotros los que han arraigado en nuestro suelo. ¿Porqué, y vamos a poner el ejemplo más preclaro, no era Rusñol un sitgetán de pura cepa? Así se entendió oficialmente, al nombrarle hijo adoptivo. Aquí convir-

tió en realidad sus mejores ilusiones, dio vida a sus sueños, y legó su fortuna, el Cau Ferrat, a esta Sitges que un día maravilló a sus ojos de artista. Después de él, ¡tantos, por libre decisión, han ligado nuestro pueblo a sus luchas y a sus alegrías! Es sitgetán el artista que, por ser esta la villa de Rusñol y de Sunyer, aquí ha creado su familia y su casa. Quien vino a casarse con moza suburense, aquí estableció su negocio, y sus hijos y nietos nacieron en este suelo. El que eligió una sitgetana para compartir su vida, y él le devuelve su amor con amor a Sitges. El que, habiendo trabajado aquí con ahínco, podría volverse a su pueblo natal a disfrutar de un bien ganado reposo, y, en vez de ello, dedica todas sus energías a laborar por su villa de elección [...] También es sitgetán aquél que, venido en busca de trabajo, desde lejanas Murcias y Almería, escribe a los suyos hablándoles de esto como de un Edén. Porque para nosotros, los nacidos aquí, Sitges es una madre, y no es mérito para el hijo la bondad de la madre. Para los otros, en cambio, Sitges es la esposa, que sido preferida por libre elección, por donación del espíritu, por ayuntamiento de las almas. Nos inclinamos ante esos apasionados que han venido a engrosar nuestras filas".

Aquest article resumeix, en certa manera, el leitmotiv de bona part de la vida de Ramon Planes. El que importa és ser un bon ciutadà: la resta tant se val.

**Aquest número ha estat
publicat amb l'ajuda de**

Caixa Tarragona